

LUNDS UNIVERSITET
Språk- och litteraturcentrum, Ryska
RYS 053 / HT 2006
Delkurs 5. Uppsats (4p)
Handledare: Jens Nørgård-Sørensen

Andreas Bryngelson

- Какое кенгуру? - Такая кенгуру!
Om genusanvändning hos oböjliga substantiv

Innehåll	2
1. Inledning	3
1.1 Mål	3
1.2 Material	3
1.3 Metod	4
1.4 Avgränsningar	4
2. Presentation och urval	5
2.1 Jämförelse av läroböcker	6
2.1.1 Offord	6
2.1.2 Wade	7
2.1.3 Isačenko	8
2.1.4 Mathiassen	8
2.2 Försök till kategorisering	9
3. Korpusundersökningen	10
3.1 Undersökningsgrupper	10
3.2 Undersökningen	11
3.2.1 Personbetecknande animata substantiv	11
3.2.1.1 Визави, протеже, атташе och хиппи.	11
3.2.1.2 Буржуа, крупье, мафиозо/мафиози, маэстро, рефери och конферансье.	13
3.2.1.3 Леди, мадам/мадама och мисс.	14
3.2.1.4 Папарацци	17
3.2.1.5 Инкогнито	17
3.2.2 Övriga animata substantiv	18
3.2.2.1 Гну, пони, какаду och колибри.	18
3.2.2.2 Шимпанзе, фламинго och кенгуру.	18
3.2.3 Inanimata substantiv	19
3.2.3.1 Осло, сирокко, урду, флоппи, кольраби, салями, динамо och цунами.	20
3.2.3.2 Виски, торнадо och авеню.	21
4. Sammanfattning och avslutning	22
Litteratur och källor	24

1 Inledning

När man studerar ryska får man relativt tidigt lära sig att det finns ett antal substantiv som är oböjliga. Oböjligheten förklaras ibland med att dessa substantiv är lånord som inte passar in i det ryska böjningsmönstret (Wikland 2004, s. 37). De flesta av dessa substantiv är neutra, men det finns även en del maskulina och feminina och det är främst dessa som denna uppsats inriktar sig på att studera närmare. Man kan ju undra vad det finns för olika orsaker till att vissa inlånade substantiv är maskulina eller feminina och om man kan kategorisera dessa på något sätt. Med tanke på att lånord är en grupp av substantiv som ständigt är utsatt för förändringar väcks frågan om dessa inlånade substantiv, som påstås ej vara neutrum, konsekvent får maskulina respektive feminina attribut, eller om exempelvis dessa substantiv ibland uppfattas som neutrum just för att de är lånord. Detta har jag tänkt undersöka i denna uppsats.

1.1 Mål

Syftet med denna uppsats är att undersöka den faktiska genusanvändningen hos oböjliga substantiv som kan tillskrivas ett annat genus än neutrum. Med utgångspunkt i ett antal grammatiska läroböcker ämnar jag välja ut och kategorisera ett antal oböjliga substantiv och sedan med hjälp av den ryska textkorpus som finns på www.ruscorpora.ru undersöka huruvida det eller de genus de oböjliga substantiven tillskrivs i grammatikböckerna stämmer överens med det genus de får i ryska texter. Valet att begränsa sig till de oböjliga substantiv som används som exempel i grammatikböckerna motiveras dels med att jag specifikt vill undersöka om de grammatiska beskrivningarna stämmer överens med hur substantiven används i verkligheten, men också för att begränsningen till dessa ord kan anses utgöra en rimlig avgränsning för en undersökning av den här storleken.

1.2 Material

De grammatikor/läroböcker som jag jämfört och tagit exempel ur är följande:

Isačenko, Aleksandr Vasil'evič (1968) *Die russische Sprache der Gegenwart. Teill, Formenlehre*. Halle (Saale).

Mathiassen, Terje (1996) *Russisk grammatikk*. Oslo

Offord, Derek (1996) *Using Russian: a guide to contemporary usage*. Cambridge.

Wade, Terence (2000) *A comprehensive russian grammar*. Malden, MA

Den efterföljande undersökningen av de utvalda substantivens genus har gjorts med den ryska textkorporus som finns på www.ruscorpora.ru.

1.3 Metod

Jag kommer att studera vad ovanstående grammatikböcker säger om oböjligas substantivs genus, jämföra framställningarna och försöka skapa mig en sammanhängande bild av dessa. Ur framställningarna kommer jag att plocka ut de exempel på oböjliga substantiv som är intressanta och relevanta för min undersökning. Sedan kommer jag att söka i korpuserna efter texter där dessa substantiv förekommer och i dessa texter studera attributiva och predikativa led som hör till de oböjliga substantiven för att avgöra vilket genus de tillskrivs.

Från början hade jag tänkt genomföra en mer öppen undersökning där jag utan utgångspunkt i specifika substantiv gjorde mer generella sökningar i korpuserna efter olika grupper av oböjliga substantiv. För att testa denna metod utförde jag i arbetets början ett pilotprojekt där jag gjorde just sådana generella sökningar. Dessa sökningar gav ett väldigt omfångsrikt material där jag säkert skulle ha gjort intressanta fynd, men för att få en bättre och tydligare struktur i min undersökning valde jag istället att välja ut ett antal ord och genomföra sökningar på dem ett efter ett.

1.4 Avgränsningar

Då jag tar utgångspunkt i de ord som anges som exempel i grammatikerna innebär det att undersökningen främst kommer att behandla lånord som är relativt inarbetade och etablerade i det ryska språket. Detta urval innebär kanske att jag kommer att finna färre intressanta avvikelser

från beskrivningarna än om jag på egen hand skulle välja nyare inlån som ännu inte hunnit rota sig i samma utsträckning. Risken med ett eget urval är dock att man inte hittar tillräckligt med uppgifter om dessa ord i grammatikor och lexikon, vilket skulle försvåra denna undersökning där ett av huvudsyftena är just att jämföra kartan med verkligheten.

Angående den ryska textkorpus ur vilken jag hämtar mina exempel så är den relativt omfattande och inkluderar många olika typer av texter av både skönlitterär och fackspråklig karaktär. Det innebär att resultatet av mina sökningar i denna korpus borde kunna ses som ett representativt urval av modernt ryskt skriftspråk. Undersökningen omfattar följaktligen i huvudsak ryskt skriftspråk och berör endast talspråk i de eventuella fall då jag i min undersökning hittar text som består av citerat talspråk. Att utvidga uppsatsen till att i större utsträckning omfatta även ryskt talspråk skulle bli en alltför stor uppgift för denna uppsats.

Av naturliga skäl slutar de flesta substantiv som undersöks i denna uppsats på vokal, då det är just dessa som är oböjliga eftersom de har svårt att passa in i det ryska böjningssystemet. De inlånade substantiv som däremot slutar på konsonant förs ofta till första deklinationen och är således böjliga. Undantag utgörs av orden мадам och мисс som påstås vara oböjliga. Detta förklaras med att ryskan "reagerer mot å bruke 'maskuline' böjningsändelser ved betegnelser for biologisk hunkjønn." (Mathiassen 1996, s.63)

2. Presentation och urval

Några av de oböjliga substantiv man som ryskstuderande först presenteras för är till exempel кино, радио, метро och шоссе. Samtliga dessa fyra substantiv är neutra, liksom majoriteten av de oböjliga substantiven, och detta kan verka självklart då dessa liksom "äktryska" neutra slutar på e eller o i nominativ. Att de trots denna synbara anpassning ändå är oböjliga förklaras med att böjning av dessa substantiv skulle "...innebære en krenkelse av disse fremmedords integritet siden elementene -o og -e her ikke er russiske (slaviske) böjningsändelser, men uforanderlige og ikke utskillbare deler av selve ordet." (Mathiassen 1996, s. 62). Denna förklaring kan dock verka otillfredsställande för den som har kunskaper i andra slaviska språk där man inte ser några morfologiska hinder utan böjer dessa ord. Den huvudsakliga anledningen till varför dessa ord inte

böjs i ryskan är snarare sociokulturell än grammatisk. Tendensen att inte böja låneord var något som växte fram under första halvan av 1800-talet då endast "...certain members of the intelligentsia and upper class, owing to their knowledge of Western languages, were conscious of the foreign origin of these words, and it was only in upper-class circles that they were not declined..." (Comrie et al. 1996, s. 118). Denna vana bland intelligentian spred sig sedan till lägre samhällsklasser och kom att bli standard.

Bara för att substantivet ser ut som ett inhemskt ord till formen betyder alltså inte att det i ryskan med självklarhet böjs som ett sådant, och vad som är intressantare för denna undersökning är att lånord inte behöver vara neutra bara för att de slutar på -o eller -e, utan kan vara maskulina eller feminina. Många lånord har även växlat genus sedan de först dök upp i ryskan. Det finns fall där genus har skiftat helt och hållet, som t.ex. шoцce (från femininum till neutrum), såväl som exempel på substantiv som har gått från att ha alternativa genus till ett enda, som t.ex. paдиo och такси (från maskulinum/neutrum till neutrum endast) (Comrie et al. 1996, s.108). Härnäst i framställningen ska vi studera vad som i ovan nämnda grammatikböcker sägs om just oböjliga substantivs genus, och koncentrera oss på dem som påstås kunna vara maskulina eller feminina.

2.1 Jämförelse av läroböcker

2.1.1 Offord

I Offords kategorisering finns tre grupper som innehåller inlånade oböjliga substantiv (Offord 1996, s.258ff). Den första gruppen består av ord som betecknar inanimata objekt. De flesta orden som nämns här är neutra, men det finns även en liten grupp ord som är intressanta för denna undersökning. Dessa ord är sådana vars genus bestäms av deras så kallade "generic noun" eller, som det kallas på svenska, generiska ord/kategoriord, d.v.s. det ord som betecknar den *kategori* av saker som det aktuella substantivet kan anses tillhöra. Exempelvis är cиpockko inte som man skulle kunna tro neutrum, utan maskulinum eftersom det kan anses underordna sig i kategorin ветep. Eftersom ветep är ett maskulint ord blir således även cиpockko maskulint. Den andra intressanta gruppen hos Offord består av animata substantiv som är personbeteckningar, där exempelvis både yrken och egennamn ingår. Genus är här antingen maskulint eller feminint beroende

på om substantiven betecknar mans- eller kvinnopersoner. Offords tredje grupp består av animata substantiv som inte betecknar människor. Substantiven i denna grupp betraktas som maskulina, förutom i de fall då de tydligt anses beteckna en kvinnlig varelse. Som exempel på detta tas кенгуру som vanligtvis anses vara maskulint, men feminint i fall som: Кенгуру кормила кенгуренка.

Offords presentation är ganska kort och lättbegriplig och skiljandet på animat och inanimat är ju vanlig i beskrivningen av den ryska grammatiken. Inga av de exempel han ger verkar vara tvetydiga, vilket ger en bild av de oböjliga substantiven som relativt problemfria. Detta intryck stärks av att han undviker att problematisera valet av genus eller presentera fall där valet av genus kan vara tveksamt, vilket däremot förekommer i senare framställningar och visar att valet av genus inte alltid är självklart.

2.1.2 Wade

Wade delar in de oböjliga substantiven i något fler kategorier, nämligen fem stycken (Wade 2000, s.58ff). Den första går jag inte närmare in på eftersom den består av neutrala substantiv. Nästa grupp utgörs av de under 2.1.1 beskrivna ord vars genus bestäms av kategoriord och Wade ger några fler exempel än Offord. Den tredje gruppen innehåller personbeteckningar liksom Offords andra grupp, men Wade pekar också ut ett par undergrupper. Dels nämner han ord som леди, мадам, мафиозо/мафиози, маэстро, буржуа och рефери vilka anses ha ett naturligt genus eftersom de anses vara bundna till ett visst kön. För vissa av de här uppräknade orden råder det knappast någon tvekan om vilket genus de har, medan för andra ord, såsom de två sistnämnda tycks det mig inte helt självklart att de ska vara maskulina. Andra undergrupper är de substantiv som har olika genus beroende på om de betecknar en kvinnlig eller manlig person, som till exempel визави, протеже och хиппи, substantiv som alltid är maskulina; инкогнито, конференсье samt ett plurale tantum; папарацци. Wades fjärde grupp består av namn på djur och motsvarar den tredje gruppen hos Offord. Slutligen har Wade en grupp innehållande några fåglar som endast är maskulina; какаду, марабу och фламинго.

2.1.3 Isačenko

Denna grammatikbok är lite äldre än de andra i denna undersökning och skulle därför kunna antas skilja sig mer från de andra i sin framställning och sina exempel. En skillnad som direkt blir tydlig är att Isačenko ägnar ett kortare avsnitt (Isačenko 1968, s. 56ff) åt just inlånade oböjliga substantivs genus än de andra grammatikböckerna. Anledningen till detta är antagligen att de inlånade oböjliga substantiven har blivit många fler under de senaste årtiondena och därför kräver större uppmärksamhet i framställningar av den ryska grammatiken idag. För Isačenko hade alla oböjliga substantiv som betecknar personer naturligt genus. Förekomsten av personbeteckningar som kan vara antingen maskulina eller feminina beroende på könet hos den person de betecknar nämns inte. Delvis beror detta på att sådana ord ännu inte hade lånats in till ryskan, men en annan anledning kan kanske vara att gränsdragningen mellan mäns respektive kvinnors yrken och titlar var tydligare förr. Kanske därför betecknades exempelvis *атташе* av Isačenko som endast maskulint. Även när det gäller oböjliga substantiv som betecknar djur hävdar Isačenko att samtliga är maskulina. Det gör förvisso även de andra grammatikböckerna i min undersökning, men med tillägget att de även kan vara feminina om de betecknar djur som är av uppenbart kvinnligt kön, såsom *кенгуру*-exemplet under 2.1.1. Alla övriga oböjliga substantiv är med vissa undantag neutra enligt Isačenko. Bland undantagen nämns främst de substantiv vars genus bestäms av kategoriord, och det är först här hos Isačenko vi finner oböjliga substantiv som enligt honom kan vara feminina, till exempel *салями* (p.g.a. *колбаса*) och *цеце* (p.g.a. *муха*) (Isačenko 1968, s.57). Exempel på maskulina substantiv av denna typ finner vi dock inte hos Isačenko. Här finner jag också några exempel på oböjliga substantiv som jag inte påträffat i de föregående verken, men de flesta är bekanta sedan tidigare.

2.1.4 Mathiassen

I Mathiassens beskrivning av de oböjliga substantiven framhävs att det är främst de som slutar på vokal som är oböjliga och att de flesta lånord som slutar på konsonant däremot böjs (Mathiassen 1996, s.62). Vidare sägs att de som slutar på vokal är neutra, förutom de som betecknar personer eller djur. Återigen upprepas påståendet att beteckningar på personer följer sitt naturliga kön,

medan djurbeteckningar är maskulina förutom i de fall då det av kontexten är uppenbart att djuret ifråga är av kvinnligt kön (Mathiassen 1996, s.62). Mathiassen nämner överhuvudtaget inte oböjliga substantiv vars genus bestäms av kategoriord, som vi har stött på i de föregående grammatikböckerna. Man kan tänka sig flera anledningar till detta. Man skulle kunna välja att inte betrakta dessa ord som en egen kategori utan som enstaka undantag och Mathiassen verkar överlag inte främst inriktad på att skapa tydligt avgränsade kategorier. Istället läggs större fokus på problematisering och i ett kapitel om kongruens pekar Mathiassen på tveksamma fall när det gäller naturligt genus hos personbeteckningar (Mathiassen 1996, s.546), och denna problematisering verkar lovande för min kommande korpusundersökning. Något större antal nya böjliga substantiv till min undersökning bidrar dock inte Mathiassen med, utan alla förekommande exempel, förutom "Ослю", nämns i minst en av de ovanstående böckerna.

2.2. Försök till kategorisering

I ett försök att sammanfatta vilka typer av oböjliga substantiv med annat genus än neutrum som beskrivs i ovanstående grammatikböcker skulle man kunna skapa fyra grupper. Mellan dessa grupper finns det dock inga vattentäta skott och vissa substantiv hänförs till olika kategorier beroende på i vilken av ovan genomgångna verk man läser. Syftet med denna gruppering är inte heller att kategorisera för kategoriserandets skull, utan är främst att ge läsaren en förhoppningsvis lättöverskådlig sammanfattning av vad grammatikböckerna säger. Denna gruppering åskådliggör även det faktum att det saknas en entydig metod för bestämmande av ett oböjligt substantivs genus i ryskan.

Grupp 1: Genus bestäms av det substantiv med allmän betydelse (generic noun) som det oböjliga substantivet kan anses härledas till. Exempel: торнадо (m) p.g.a. ветер; хинди (m) p.g.a. язык; салями (f) p.g.a. колбаса.

Grupp 2: Genus kan variera mellan maskulinum och femininum beroende på om personen eller varelsen i det konkreta fallet är maskulin eller feminin. Om personens eller varelsens kön i det konkreta fallet är irrelevant blir substantivet maskulint.

Exempel: кенгуру, пони, визави, хиппи.

Grupp 3: Substantiv som anses ha ett naturligt genus eftersom de tydligt betecknar kvinno- eller mansperson.

Exempel: леди (f), мадам (f), мисс (f), мафиозо/мафиози (m), маэстро (m).

Grupp 4: "Skräphögen", som namnet till trots innehåller en hel del av de ord som vid en första granskning verkar intressantast att undersöka i korpusen. Till denna grupp för jag de ord som inte tillräckligt tydligt verkar passa in i någon av de tre föregående grupperna. Här ingår ord som påstås vara endast maskulina och inte varierande såsom grupp 2. Denna samling ständigt maskulina ord utgörs av en liten grupp fågelnamn bestående av какаду, марабу och фламинго och tre beteckningar på personer: инкогнито, конференсье och атташе. Det sistnämnda ordet атташе råder det dock stor tvekan om, då det är beskrivningarna i Wade (2000, s.58) och Isačenko (1968, s. 56) som gör det möjligt att föra атташе till grupp 4, medan Offords beskrivning (1996, s.258) motiverar en placering i grupp 2 och Mathiassen (1996, s.546) inte ger något rakt svar utan gör en problematisering som påvisar just ambivalensen hos ord som detta. Andra ord i grupp 4 är папарци som sägs vara plurale tantum och виски som i grammatikböckerna endas anges som neutrum, men "[u]ntil recently...varied between masculine and neuter" (Comrie et al 1996, s. 109).

3. Korpusundersökningen

3.1 Undersökningsgrupper

Ovanstående kategorisering kan förvisso passa bra för att få en överblick över de vanligaste typerna av oböjliga substantiv som inte är neutra och visa vilka faktorer som påverkar valet av genus, men indelningen har också vissa brister, såsom att det bildas en så kallad skräphög. För min undersökning väljer jag istället att skapa en annan, rent semantisk kategorisering, som gör det möjligt att undgå problemet med en skräphögskategori. Denna kategorisering kommer att bestå av tre grupper: personbetecknande animata substantiv, övriga (främst djurbetecknande) animata substantiv samt inanimata substantiv.

För att undvika alltför många upprepningar avhandlar jag inte sökresultatet för varje oböjligt sub-

stantiv för sig, utan skapar undergrupper där man kan sammanfatta de gemensamma dragen. Endast entydiga exempel där substantivets genus är fullständigt klart har undersökts. Alla fall där t.ex. attributens böjning är likadana för olika kasus eller fall där det inte är solklart vilket substantiv som styr attributens och predikatens genusböjning är således diskvalificerade från min undersökning.

3.2 Undersökningen

För ge en ungefärlig bild av hur mycket material som funnits att tillgå anges antalet påträffade dokument innehållande det aktuella substantivet direkt efter detsamma. I de fall där materialet varit speciellt stort har jag gått igenom de 200 första dokumenten och sedan kompletterat med sökningar på vart och ett av genusen: мужской, женский, средний och общий род. Till den sista kategorin, общий род, räknas de tidigare nämnda ord där genus kan variera mellan maskulint och feminint beroende på om de åsyftar mans- eller kvinnoperson. De ord där denna sökmetod varit aktuell är alltså de där sökningarna givit mer än 200 dokument, d.v.s. виски, леда, мадам och мисс.

Efter antalet påträffade dokument anges vilka genus det aktuella ordet påträffats med. Detta markeras med M, N och F för maskulinum, neutrum respektive femininum. I de fall där ett substantiv påträffats med ett genus som ej anges i grammatikböckerna skrivs bokstaven för det aktuella genuset med fet stil.

3.2.1 Personbetecknande animata substantiv

3.2.1.1 Визави, протеже, атташе och хиппи.

Dessa fyra ord är tydliga exempel på fenomenet att kontexten/korrelatet styr genus. Genus kan alltså vara antingen maskulinum eller femininum beroende på om substantivet betecknar mans- eller kvinnoperson. Antalet påträffade fall i korpusen är ungefär lika stort för dessa fyra ord och de kan därför anses vara jämförbara. En viss avvikelse står dock хиппи för, då det ofta används i plural som benämning på hela hippierörelsen. Här är det också vanligt med sammansatta sub-

stantiv av typen: "...взбрыкнула детка-хиппи..." där det första substantivets genus avgör hur predikatsled och attribut ska böjas. Denna typ av sammansättningar kan alltså inte med säkerhet säga oss något om genus hos хиппи och kan inte utgöra underlag för att besvara min frågeställning om de oböjliga substantivens genus.

ВИЗАВИ - 117 - M, F

В мае в Москву приезжал сегодняшний визави Михаила Касьянова испанский премьер Хосе Мариа Аснар.

И вот мистическая моя визави берет от щеки моей бутылку с нормальной "Старорусской" водкой, льет в турку, кипятит, сыплет кофе — и первый раз в жизни я пробую аустер.

ПРОТЕЖЕ - 121 - M, F

Это Варенька Олексина, дочь, увы, покойного ныне Ивана Гавриловича и моя протеже.

Еще один протеже владыки Кирилла, епископ Иларион (Алфеев), возглавил Венскую епархию.

АТТАШЕ - 133 - M, F

Гейджи Кавабата, культурный атташе посольства Японии, посетил выставку и отметил, насколько тонко передана атмосфера Востока.

Пресс-атташе президента Лидия Шабаявайте подтвердила информацию о намерениях президента обратиться к парламенту с инициативой отстранения главы правительства, если Шляжявичюс не подаст в отставку добровольно

ХИППИ - 112 - M, F

Душевная тонкость, требовательность характера выдавали в ней больше тургеневскую девушку, чем современную хиппи.

В своем вызывающе дорогом и вызывающе консервативном костюме он выделялся среди разноцветной божественной публики как первый хиппи среди оксфордских выпускников

3.2.1.2 Буржуа, крупье, мафиозо/мафиози, маэстро, рефери och конферансье.

I dessa fall har endast maskulinum påträffats och verkar således av ryskspråkiga uppfattas som naturligt maskulina.

БУРЖУА - 158 - М

Такого Париж еще не знал: каждый буржуа мог прийти и купить королевскую кровать с балдахинем, шелковый халат, вытканый лилиями, и даже ночную вазу короля.

Западный буржуа несомненно беднее русского интеллигента нравственными идеями, но зато его идеи не многим превышают его эмоциональный строй, а главное, он живет сравнительно цельной душевной жизнью.

КРУПЬЕ - 31 - М

Даже обычно невозмутимый пожилой крупье в традиционной белой рубашке с бабочкой поглядывал на него с нескрываемым интересом.

— У вас все хорошо, мадам, чем могу быть полезен? — спросил ее подошедший президент казино "Беладжио" Ал Фасинто в момент, когда крупье перемешивал карты и возникла пауза в игре.

МАФИОЗО - 7 - М/ МАФИОЗИ - 2 - М

— Я, знаете ли, раньше работал с бриллиантами, а сейчас специалист по "серебряному веку", — сказал сухонький улыбчивый мафиози, постукивая друг о дружку модными в этом сезоне голландскими башмаками.

— Ага! — обрадовался главный тульский мафиозо, пошатываясь и отдуваясь.

МАЭСТРО - 254 - М

Ему рукоплескали стоя: жизнь коротка, искусство вечно, старый маэстро достойно покидает сцену.

Все равны перед законом — и седовласый маэстро, и тринадцатилетний школьник.

Endast maskulina fall funna

РЕФЕРИ -37 - М

Возможно, так бы всё и получилось, если бы в дело не вмешался немецкий реферí Лейтхауссер

А вот американский рефери Реймонд Сивас заметил, что судить женщин несколько проще, чем мужчин, поскольку девушки не делают грубых ошибок.

КОНФЕРАНСЪЕ - 91 - М

В углу допивала какая-то компания, и в центре её суетился знакомый конференсье в тубетейке и с бокалом " Абрау " в руке. [Михаил Булгаков. Мастер и Маргарита (1929–1940)]

Канал — первый, конференсье — первый

3.2.1.3 Леди, мадам/мадама och мисс

Genus hos dessa tre substantiv tycktes mig till en början uppenbart med tanke på att de betecknar kvinnopersoner, och jag förmodade ett entydigt resultat. Det skulle dock visa sig att mitt antagande inte var helt rätt. I denna undergrupp finner vi de två enda substantiv i min undersökning som slutar på konsonant. Som tidigare nämnts så förs vanligtvis inlånade substantiv som slutar på konsonant till den första deklinationen, men undantag görs för substantiv som betecknar kvinnopersoner eftersom det enligt grammatikböckerna anses fel att använda böjningsändelser som uppfattas som maskulina på kvinnobetecknande substantiv. Av denna anledning påstås dessa substantiv således vara oböjliga, men vid mina sökningar i korpusen har jag påträffat fall där мадам och мисс faktiskt böjs. Hos мисс har jag visserligen endast funnit ett enda fall, (vilket påträffas i en novell av Gogol,) men hos мадам är avvikelserna desto fler och jag har valt att presentera några av dessa. Detta kan tyckas ligga utanför min undersökning som främst syftar till att studera inlånade substantivs genus och inte huruvida de är oböjliga eller ej, men eftersom fenomenet är en tydlig avvikelse från vad grammatikböckerna säger väljer jag ändå att dröja mig kvar vid detta

för en stund. I ett par fall förekommer genitiv plural-formen мадамов, vilket innebär att substantivet här böjs som maskulint. Efterföljande exempel visar dock att ordet har en alternativ grundform, мадама, som ser ut som ett inhemskt ryskt feminint substantiv och även böjs som ett sådant. Här verkar man alltså ha skapat en förryskad form, vilken jag inte hittat belägg för i något av mina referenslexikon med nutida ryska, men skulle säkert kunna påträffas i äldre lexikon eftersom det på 1800-talet var vanligt att "...loan-words which did not immediately fit in to the system were adapted to make declension possible, producing such forms as желей (masculine), мадама (feminine)..." (Comrie et al. 1996, s.119). Feminisering var också vanlig i icke-standardryska hos ord som lånades in till ryskan under början av 1900-talet (Comrie et al. 1996, s. 109).

Av de böjliga formerna verkar varken de till utseendet maskulina eller de till utseendet feminina formerna vara speciellt vanliga med tanke på hur många dokument (560 st) som jag funnit. I många av dessa 560 dokument, liksom i många av dokumenten hos леди och мисс, används dessa substantiv som titel och inte som ett självständigt substantiv som utgör huvudordet i nominalfrasen. I dessa fall styr de alltså inga attribut eller predikatsled och är således inte av direkt intresse för denna undersökning. Benägenheten att ibland böja мадам och мисс skulle kunna hänga samman med att dessa ord slutar på konsonant. Hos dokumenten med леди har jag inte funnit några böjda former och bortsett från ovanstående böjda former av мадам och мисс verkar dessa tre ord i huvudsak betraktas som oböjliga feminina.

ЛЕДИ - 408 - F

На специальное приглашение поучаствовать в мероприятии с удовольствием откликнулась первая леди России — Людмила Путина.

Хорошо воспитанная леди не должна отвечать на вопросы в начале беседы.

МАДАМ och МАДАМА - 560 - F - BÖJLIGT/OBÖJLIGT

Мадам Лебедева, хранившая строгие традиции московского купечества, быстро успокоилась и стала ждать новых вестей.

"Александровым" позволил ей называться по своему имени сам государь-император, ровно после того, как ему не удалось отправить ее "к мадам, мамкам, нянькам, тряпкам, куклам" (цитата из "Гусарской баллады", только там Шурочку Азарову собирался

отправить домой не царь, а Кутузов).

Частые прогулки сблизили еще более Жоржа с Верочкой; несмотря на толпу **мадамов** и детей тетушки, они как-то всегда находили средство быть вдвоем: средство впрочем очень легкое, если обоим этого хочется.

Эххх... таких **мадамов**, чую, более и более будет, к сожалению.

— Не поручу, — говаривал он еще жене своей, — не поручу ее ни мадаме, ни мусье.

Елизавета Николавна осталась вовсе **без мадамы** — по-французски она выучилась от маменьки, а больше от гостей; потому что с самого детства она проводила дни свои в гостиной, сидя возле маменьки и слушая всякую всячину..

— Ну а моя **мадама**, наверное, тоже будет рада, но вида не покажет.

Вот Гулю и Чижа уже вели в вокзальное отделение, причем гражданин обворованный, **толстая мадама** и какой-то еще случайный в беретке, наперебой галдя, уличали, возмущались, клеймили.

Одной мадаме, француженке, платится и до сих пор чуть ли не по тысяче рублей, когда не больше.

МИСС - 220 - F - VÖLLIGT/OBÖLLIGT

Гувернантки, бледные **миссы** и розовые славянки, идут величаво позади своих легеньких, вертлявых девчонок, приказывая им поднимать несколько выше плечо и держаться прямее; короче сказать, в это время Невский проспект — педагогический Невский проспект. [Н.В. Гоголь. Невский проспект (1835)]

Но **американская мисс** сообщает такие подробности о времяпровождении в семье нашего писателя, что невольно заподозреваешь все ее известия.

Очень **милая мисс** или миссис поговорила со мной.

о войне двух роз, рассказанный дедом, дикая коза на ужин да **пропетая молодую мисс** под звуки лютни баллада — картины, которыми так богато населило наше воображение перо

Вальтера Скотта. [И.А. Гончаров. Обломов (1859)]

3.2.1.4 Папарацци

Detta ord presenteras som plurale tantum (Wade 2000, s.59), men min undersökning fann även några fall där det används i singular betydelse och är då maskulint.

ПАПАРАЦЦИ - 40 - М

Некий Папарацци, дерзкий, развязный и нахальный парень, учился в неаполитанской школе вместе с Федерико Феллини.

— Теперь, как всегда, появится какой-нибудь ушлый шантажист, **папарацци гребаный**, не вовремя засевший с фотоаппаратом и высунувшийся из... — начал Анатолий Анатольевич.

3.2.1.5 Инкогнито

Det speciella med detta ord är att det kan användas på två olika sätt, vilket de två första nedanstående exemplen visar. Dessa exempel är tagna ur en och samma text, men som synes så är инкогнито maskulinum i den första meningen och neutrum i den andra. Det beror på att инкогнито i den första meningen betecknar en person som är inkognito, medan den andra meningen betecknar fenomenet inkognito. I den första meningen är alltså инкогнито ett animat substantiv och i den andra ett inanimat substantiv. Undersökningen visar entydigt på att инкогнито är maskulinum när det betecknar en person, och neutrum när det betecknar fenomenet inkognito. Bland de 165 funna dokumenten med инкогнито finns även flera fall där ordet används som adverb.

ИНКОГНИТО - 165 - М, N

Вот я и хочу выяснить, кто же **этот таинственный инкогнито**,

Но в этой ситуации хуже другое: **мое инкогнито** будет раскрыто,

Батюшки, не милы мне теперь ваши зайцы: у меня **инкогнито проклятое** сидит в голове.

[Н.В. Гоголь. Ревизор (1836)]

3.2.2 Övriga animata substantiv

3.2.2.1 Гну, пони, какаду och колибри

Dessa ord verkar endast tillskrivas ett genus vardera, antingen maskulint eller feminint. Dock är antalet funna exempel ganska litet och ofta är det inte helt klart vilket substantiv som styr i en mening. Exempelvis пони förekommer tillsammans med det feminina лошадь och nedanstående exempel med колибри är det enda fall där det inte står i samband med птица eller птичка.

ГНУ - 31 - М

К роду гну (Connochaetes) относятся два вида — белохвостый (С. gnou) и голубой (С. taurinus).

Полторамесячный белохвостый гну соседствует с известным всем московским детям жирафо

ПОНИ - 71 - М

И пони продолжал ходить по кругу

КАКАДУ - 27 - М

Гвалт затих на минуту, но один какаду продолжал упорствовать

Один был белый, большой, назывался какаду.

КОЛИБРИ - 58 - F

Он вновь почувствовал в своем теле якорную твердость и мраморное бурление, но нежные чувства были настолько сильнее плотского инстинкта, что якорь тут же расслабился, а мрамор рассосался до времени и Илья лишь шептал что-то нежное, очень нежное, а маленькая колибри всхлипывала и от грусти и от счастья одновременно. [Дмитрий Липскеров. Последний сон разума (1999)]

3.2.2.2 Шимпанзе, фламинго och кенгуру

Här verkar genus kunna variera mellan maskulint och feminint, och för кенгуру t.o.m. neutrum, utan att det nödvändigtvis är styrt av kontexten som i fallet med de personbetecknande substantiven. Ordet фламинго anges dessutom i ett rysk-svenskt lexikon (Davidsson 1998) vara maskulint och det nämns inget om att det skulle vara oböjligt.

ШИМПАНЗЕ -51 - M, F

Говорил, а вы смотрели на меня, как Робинзон на Пятницу или как на **шимпанзе, которая** пьет виски и курит сигару..

Новорожденный шимпанзе весит вдвое меньше новорожденного ребенка

ФЛАМИНГО - 37 - M, F

Это **розовый фламинго.** — **Какой фламинго?**

Вы — **истинная фламинго.**

Голубая луна, **розовый фламинго!**.

КЕНГУРУ - 98 - M, F, N

Кенгуру, который пьет очень редко

Если к маленькому черепахе привязать большой шарик, заполненный гелием, то перемещаться он будет как **заправское кенгурё** — прыжками.

У племени был тотемический предок, **какое-нибудь кенгуру** или ехидна.

В очереди к мастерской "Ремонт сумок" **стояла кенгуру.**

Внутри загорódки он не пошёл, поскольку там нас **приветствовала кенгуру,** тоже с герба́.

В нескольких шагах от меня **стоял здоровенный кенгуру** и деловито рылся в моей сумке!

3.2.3 Inanimata substantiv

3.2.3.1 Осло, сирокко, урду, флоппи, кольраби, салями, динамо och цунами

Bland de inanimata substantiven verkar andelen som håller sig till ett genus vara större än hos de inanimata substantiven. En anledning till detta kan vara att det inte finns något behov av mer än ett genus till skillnad från de animata substantiven där man ibland vill kunna skilja mellan manliga och kvinnliga varelser.

ОСЛО - 79 - М

Осло расположен на холмах вдоль фьорда, и поэтому улицы должны строиться так, чтобы отовсюду были видны порт и море.

СИРОККО - 13 - М

В его вестибюле из зарешеченной стены дует **сильный теплый сирокко**

— Я замечаю, — сказал Тамарин очень серьезно, — что в городе N Иванов становится чем-то вроде поветрия; это **сирокко, который** сушит женские сердца, как ромашку в аптеке.

УРДУ - 4 - М

Там наши русские интернатские дети учили хинди, а вторым языком у них **шел урду!!**

ФЛОППИ - 2 - М

Три космонавта пополнили мартиролог жертв космоса, открытый в 1967 году Владимиром Комаровым. Тара года В 1971 году в корпорации Ай-Би-Эм придумали хранить информацию на гибком диске. **"Флоппи " прижился и стал** стандартом.

КОЛЬРАБИ - 14 - F

Кольраби — самая непритязательная в капустной семье.

САЛЯМИ - 21 - F

(Stavas салами i Isačenko, men finns ej med den stavningen i korpusen.)

В маломерном же "Морозко" обнаружили **датская салями**, коробочки "Виолы",

литровая банка застывшего домашнего лобио, кроме початого "Смирноффа" — непечатый венгерский вермут, пластиковая "Фиеста".

ДИНАМО - 358 - N

Många egennamn (sportlag). Enligt Isačenko anges ordet vara neutrum i Ožegov men femininum i Ušakov (Isačenko 1968, s.57). Frånvaron av feminina former kan kanske bero på att ordet som artnamn "smittats" av egennamnets genus. Dessutom slutar ordet på /o/ i nominativ vilket ytterligare bidrar till att det uppfattas som neutrum.

Это чудовищное магнитное динамо.

— Итак, у нас перегорело динамо, стармеха нет на борту, механики не могут запустить второе динамо.

ЦУНАМИ - 65 - N

И если жителям Камчатки и Курильских островов, на побережье которых в ноябре того же 1952 года обрушилось разрушительное цунами с волнами до 18 метров высотой, некого винить в своих бедствиях, кроме природы, то трагедия британцев в большой степени рукотворная.

3.2.3.2 Виски, торнадо och авеню

Dessa tre ord är de enda bland mitt urval av inanimata substantiv där det verkar finnas mer än ett möjligt genus. Hos виски och торнадо ser vi en variation mellan maskulinum och neutrum till skillnad från de animata substantiven där det var vanligare med en variation mellan maskulint och feminint. Intressant är att vi även bland de inanimata substantiven här har ett ord som förekommer med alla tre genus, nämligen авеню. Detta ord slutar liksom det animata кенгуру på /u/ i nominativ singular, men jag har inte kunnat avgöra om detta är en tillfällighet eller ej.

ВИСКИ - 542 - M, N

Но смешивать хороший виски ни с чем нельзя, даже лед может испортить дело.

Богатые покупали из-под полы в дукалах поставляемую в Афганистан из Пакистана

безбожно смелыми торговцами болгарскую водку и шотландское виски.

"Кипяченая родниковая вода" звучит как "безалкогольный виски" — абсурдно и кощунственно.

Господин Арнольд допил свое виски и сразу§ налил снова.

ТОРНАДО - 51 - М, N

...Что в Японии, что в Дрездене — температура достигла той, при которой возникает явление, именуемое физиками "огненный смерч", или "огненное торнадо".

Признаться, после посещений Татьяны, похожих на татаро-монгольское нашествие или небольшой торнадо, у меня всякий раз возникало особое чувство — гармонии, что ли.

АВЕНЮ - 103 - М, F, N

Прямо на причал Бельгийцев выходит знаменитое авеню Канебьер (Canebierre) — протянувшийся на километр променад.

Не знаете, что 32 зуба — это роскошь, 40 градусов — необходимость, а из 108-го отделения милиции можно попасть прямо на Пятую авеню.

Какой авеню? — удивился атташе́ и задумался. — А откуда я знаю, что вы говорить правду?

Вторая авеню, угол Двадцать седьмой улицы.

4. Sammanfattning och avslutning

Hos substantiven папарацци, фламинго, инкогнито, торнадо, авеню och кенгуру har undersökningen funnit andra genus utöver de som angivits i grammatikböckerna. Папарацци, påstås vara plurale tantum men förekommer även i singular i fall då det betecknar en enskild individ och är då maskulint. Фламинго sägs vara maskulint, men fall där det anses vara feminint förekom-

mer också, i linje med regeln om naturligt genus. Инкогнито och торнадо påstås vara maskulina, men de uppfattas även som neutrum, vilket antagligen kan förklaras med att de slutar på /o/. Slutligen har vi авеню och кенгуру som finns med alla tre genus trots att de beskrivs som feminint respektive maskulint/feminint.

Undersökningen har visat att genusanvändningen hos inlånade oböjliga substantiv inte alltid är vare sig entydig eller konstant. Det finns ingen allennarådande princip som styr vilket genus ett oböjligt substantiv får, men man kan dock skönja vissa tendenser. För animata substantiv är det oftast naturligt genus, d.v.s. vilket kön som varelsen i det aktuella fallet har, som styr. I de fall där varelsens kön inte är av direkt betydelse påstår grammatikböckerna att normen är maskulinum. Denna undersökning har dock funnit fall där femininum används fastän det inte är nödvändigt, t.ex: "... вы смотрели на меня, как Робинзон на Пятницу или как на **шимпанзе, которая** пьет виски и курит сигару..". Man skulle alltså kunna hävda att animata substantiv i vissa fall har två mer eller mindre likvärdiga genus, maskulinum och femininum, men i andra fall där det i grammatikböckerna hävdas att substantiven har två möjliga genus har undersökningen endast påträffat ett genus. Hos de inanimata substantiven är det däremot färre som både påstås ha och verkligen har mer än ett möjligt genus, vilket kan förklaras med att man inte har något behov av att göra åtskillnad mellan maskulina och feminina varelser som hos de animata substantiven.

Genus hos enskilda substantiv har också i många fall skiftat och de har alltså inte samma genus idag som när de en gång lånades in. I vissa fall vacklar användandet fortfarande - i extremfallen mellan alla tre genus - men tendensen går överlag mot ökad standardisering (Comrie et al. 1996, 112). Fall där böjningen av attribut sammanfaller för maskulinum och neutrum i singular bidrar dock delvis till att hålla liv i otydligheten.

Litteratur och källor

Comrie, Bernard., Stone, Gerald och Polinsky, Maria (1996) *The Russian language in the twentieth century*. Oxford.

Davidsson, Carin (1998) *Rysk-svensk ordbok*. 4:e uppl. Stockholm.

Isačenko, Aleksandr Vasil'evič (1968) *Die russische Sprache der Gegenwart. Teil I, Formenlehre*. Halle (Saale).

Marklund Sharapova, Elisabeth (2006) *Norstedts ryska ordbok*. 1:a uppl. Stockholm.

Mathiassen, Terje (1996) *Russisk grammatikk*. Oslo.

Offord, Derek (1996) *Using Russian: a guide to contemporary usage*. Cambridge.

Ожегов, Сергей Иванович (1973) *Словарь русского языка*. Изд. 10-ое. Москва.

Wade, Terence (2000) *A comprehensive Russian grammar*. Malden, MA.

Wikland, Lennart (2004) *Modern rysk grammatik*. Uppsala.

www.ruscorpora.ru (061003-061118)